

Jerzy Kowalczyk
Instytut Sztuki PAN
Warszawa

PÓŻNOBAROKOWE KOŚCIOŁY I KLASZTORY DIECEZJI KIJOWSKIEJ I DEKANATU BRACŁAWSKIEGO¹

Dwa wymienione w tytule tereny historycznej administracji kościelnej pokrywały się w XVIII w. niemal dokładnie z podziałem administracji państwowej. Diecezja kijowska to obszar województwa kijowskiego, okrojonego po rozejmie andruszowskim (1667) i traktacie Grzymułtowskiego (1686). Dekanat braclawski, należący do trójczłonowej diecezji łuckiej, pokrywał się z terenem województwa braclawskiego (il. 1).

Diecezja kijowska, założona przez Władysława Jagiełłę, miała do początków w. XVIII burzliwe dzieje. Po zniszczeniu katedry łacińskiej w Kijowie przez wojska Chmielnickiego oraz wskutek działań wojennych diecezja znalazła się w 2. połowie w. XVII w. stanie kompletnego bezład. Biskupi nie mieszkali na terenie diecezji, ograniczonej do obszarów Kijowszczyzny po prawej stronie Dniepru. Kapituła katedralna odbywała swe posiedzenia w Lublinie lub Sokalu. Po traktacie Grzymułtowskiego terytorium wzdłuż nowych granic między Rosją i Rzeczpospolitą było całkowicie wyludnione i wyniszczone. Ci, którzy nie zginęli, byli siłą przesiedlani na lewy brzeg Dniepru, jak to miało miejsce w rejonie Rzysszczewa. Dopiero po traktacie pruckim (1711), w którym Rosja zrzekła się pretensji do Ukrainy prawobrzeżnej, sytuacja zaczęła się powoli normować, właściciele wracali do swoich zdewastowanych majątków i zaczęli je zasiedlać, głównie ludnością sprowadzaną z Małopolski i Mazowsza². Ruch budowlany zaczął się dopiero ok. r. 1720. Diecezję kijowską odnowił, zatwierdzony w r. 1723, biskup Jan Samuel Oźga, który w r. 1724 założył katedrę w Żytomierzu, dokąd przeniósł także kapitułę. Przystąpił on do odtworzenia sieci parafialnej i podzielił diecezję na trzy dekanaty z siedzibami w Żytomierzu, Owruczu i Chwastowie. Wskutek zniszczeń w 2. połowie w. XVII ocalało tylko 7 parafii, ale w ciągu swojego trzydziestoczteroletniego pasterzowania biskup